

Nuorten juomatapojen kehityspiirteitä

Salme Ahlström

Kehitys 1960-luvun alusta 1970-luvun loppuun

Suomen alkoholioloja on leimannut 1950-luvun lopulta aina 1970-luvun puoleen väliin saakka alkoholin kokonaiskulutuksen voimakas kasvu. Asukasta kohti laskettuna alkoholin kulutus kasvoi yli kolminkertaiseksi vuodesta 1960 vuoteen 1974. Vuodesta 1974 alkaen asukasta kohti laskettu kulutus on pysynyt lähes ennallaan.

Kulutuksen lisäyksen jakautuminen eri väestöryhmien kesken on ollut sekä keskustelun aiheena että tutkimustoiminnan kohteena (ks. esim. Mäkelä 1970; Simpura 1978). Erityistä huomiota on julkisuudessa kiinnitetty nuorison juomatapoihin ja niissä tapahtuneisiin muutoksiin. Nuoret on nähty huomispäivän aikuisina, joiden alkoholin käytössä tapahtuvien muutosten on ajateltu heijastavan tulevaisuuden alkoholioloja.

Tarkoituksena on kuvata tässä artikkelissa nuorten alkoholin käytössä ilmenneitä kehityspiirteitä kahden viime vuosikymmenen aikana sekä alustavasti pohdittua niitä vaihtoehtoisia selitysmalleja, joita nykyisen tiedon varassa voidaan esittää. Pitkän aikavälin tarkastelu on mahdollista, koska jo vuonna 1960 kerät-

tiin tutkimustietoa nuorten todellisesta alkoholin käytöstä vastapainoksi julkisuudessa tuolloin esitetyille väitteille (Bruun & Hauge 1963). Kun 1970-luvun alussa käynnistettiin nuorten alkoholin käyttöä kartoittava tutkimus, yhtenä päätavoitteena oli toteuttaa se tavalla, joka mahdollistaisi vertailun aikaisempaan tutkimukseen (Ahlström-Laakso 1975). Vastaavasti on Nuorten terveystapatutkimukseen (1979) sisällytettyjen alkoholinkäyttökysymysten valinta pyritty suorittamaan siten, että uudet aineistot olisivat vertailukelpoisia aikaisempien kanssa.

Aineistot

Yhteispohjoismainen nuorisotutkimus suoritettiin keväällä 1960 (Bruun & Hauge 1963). Tutkimuksen kohteena olivat naimattomat 14-, 16- ja 18-vuotiaat pojat, jotka olivat asuneet Helsingissä vähintään kaksi vuotta. Tyttöjen alkoholin käytöstä ei tuolloin oltu kiinnostuneita. Tiedot kerättiin haastattelemalla. Vastausprosentti vaihteli ikäryhmittäin 97:stä 98:aan.

Vastaavat ikäryhmät olivat tutkimuksen kohteena myös syksyllä 1973 käynnistetyssä nuorisotutkimuksessa (Ahlström-Laakso 1975). Otos suoritettiin erikseen tyttöjen ja poikien osalta. Tiedot kerättiin postikyselynä. Koko maata edustavan näytteen vastausprosentit vaihtelivat ikä- ja sukupuoliryhmittäin 77:stä 90:een. Riittävän tapausmäärän saamiseksi ja vertailukelpoisuuden varmistamiseksi

Vuosien 1977, 1978 ja 1979 tulokset ovat Nuorten terveystapatutkimuksesta (NTTT). NTTT:n tutkijaryhmässä ovat Salme Ahlström, Arja Eskola, Eino Honkala, Lasse Kannas, Lauri Laakso, Olavi Paronen, Matti Rajala, Matti Rimpelä ja Risto Telama. Suomen Akatemia ja lääkintöhallitus ovat tukeneet tutkimusohjelmaa. Tämän artikkelin tuottamiseen ovat osallistuneet Arja Eskola, Juha Mattinen, Leena Metso, Tuula Muhonen, Jyrki Toivonen, Aila Tuomola, Eeva-Liisa Tuovinen ja Esa Österberg.

poimittiin koko maata edustavan otoksen rinnalle lisäotos helsinkiläispojista. Tässä otoksessa vastausprosentti vaihteli 76:sta 79:ään. Otoksen ulkopuolelle ei suljettu alle kaksi vuotta Helsingissä asuneita. Heidän osuutensa vastanneista jäi kuitenkin alle kahdeksan prosentin. Vuosien 1960 ja 1973 aineistojen vertailu on suoritettu toisaalla (Ahlström-Laakso 1975).

Nuorten terveystapatutkimuksen aineistot on kerätty postikyselyin kolmena peräkkäisenä helmikuuna vuosina 1977—1979. Vuosina 1977 ja 1979 tutkimuksen kohteena olivat 12-, 14-, 16- ja 18-vuotiaat tytöt ja pojat sekä vuonna 1978 vain 12- ja 14-vuotiaat tytöt ja pojat. Vastausprosentit vaihtelivat 83:sta 94:ään vuonna 1977, 85:stä 93:een vuonna 1978 ja 84:stä 93:een vuonna 1979 ikä- ja sukupuoliryhmittäin. Tutkimusaineistoja ja menetelmiä on yksityiskohtaisesti kuvattu toisaalla (Nuorten terveystapatutkimus 1979).

Raittius

Raittius voidaan määritellä hyvin monella eri tavalla. Kun alkoholin käyttö ei ole yhteisössä kovin yleistä, on tarkoituksenmukaista pyrkiä arvioimaan elämänraittiuutta. Mikäli alkoholin käyttö kuuluu väestön valtaosan elämäntapaan, on elämänraittiuuden rinnalla otettava huomioon sekä muutokset raittiuudesta alkoholin käyttöön että muutokset alkoholin käytöstä raittiuteen. Tällöin raittiuuden kytkeminen aikaan, yleensä vuoden mittai-

seen jaksoon, määrittelee raittiuuden vertailukelpoisella tavalla. Raittiuuden tekniikan määritelmäerojen ei ole todettu aiheuttavan suuria ongelmia raittiiden osuuksia verrattaessa (Mäkelä 1973).

Helsinkiläispoikien elämänraittiuudessa on tapahtunut huomattavia muutoksia 1960-luvulta 1970-luvun alkuun tultaessa. Tämä käy ilmi seuraavasta asetelmasta, jossa ovat elämänsä aikana täysin raittina olleiden helsinkiläispoikien prosenttiosuudet ikäryhmittäin vuosina 1960 ja 1973:

	14-vuotiaat	16-vuotiaat	18-vuotiaat
1960	41	23	6
1973	17	4	1

Elämänraittius on kolmentoista vuoden aikana vähentynyt varsin jyrkästi 14-vuotiaitten helsinkiläispoikien ryhmässä. Myös 16-vuotiaitten ryhmässä väheneminen on ollut huomattavaa. Lisäksi jokainen alkoholiin elämänsä aikana tutustunut helsinkiläispoika oli vuonna 1973 käyttänyt alkoholiuomia 12 viime kuukauden aikana (Ahlström-Laakso 1975).

Raittiiksi on 1970-luvun aineistoissa määritelty nuori, joka oman ilmoituksensa mukaan ei ole käyttänyt lainkaan alkoholiuomia 12 viime kuukauden aikana. Taulukossa 1 esitetään raittiiden prosenttiosuudet sukupuoli- ja ikäryhmittäin vuosina 1973, 1977, 1978 ja 1979.

Raittiiden osuuksissa tytöt ja pojat eivät eroa toisistaan missään ikäryhmäs-

Taulukko 1. Raittiiden osuus sukupuoli- ja ikäryhmittäin vuosina 1973, 1977, 1978 ja 1979, %

	12-vuotiaat		14-vuotiaat		16-vuotiaat		18-vuotiaat									
	tytöt		pojat		tytöt		pojat									
	%	n	%	n	%	n	%	n								
1973	—	—	—	—	28	628	27	592	13	666	12	598	5	573	6	550
1977	80	335	82	348	44	360	47	337	24	345	25	382	8	328	8	343
1978	80	400	76	360	46	339	53	330	—	—	—	—	—	—	—	—
1979	85	517	76	459	50	191	51	197	20	210	29	195	9	179	7	166

sä, sen sijaan ikäryhmien väliset erot ovat huomattavat. Vuonna 1973 kaikista 14-vuotiaista oli raittiita runsas 1/4 ja 16-vuotiaista runsas 1/10. Vastaavasti 1970-luvun jälkimmäisellä puoliskolla 14-vuotiaista oli raittiita vajaa puolet ja 16-vuotiaista 1/4. Raittiiden osuudet ovat 14- ja 16-vuotiaiden parissa lisääntyneet 1970-luvun jälkimmäisellä puoliskolla vuoteen 1973 verrattuna; 16-vuotiaista oli vuonna 1979 vain hieman pienempi osa raittiina kuin 14-vuotiaista vuonna 1973. Raittius on 18-vuotiaitten parissa harvinaista, eikä muutoksiakaan puoleen tai toiseen esiinny.

Alkoholiin tutustumisikä

Alkoholijuomiin tutustumisen ajankohta on pidetty merkittävänä, koska on ajateltu varhaisen alkoholiin tutustumisen enustavan yksilön myöhempää suhtautumista alkoholin käyttöön sekä aikuisiän juomatapoja. Kun alkoholin käytön aloitustien on todettu alentuneen (Ahlström-Laakso 1975), on lisäksi huomio kiintynyt siihen, että runsaaseen alkoholin käyttöön kytkeytyvät terveystriskit kypsyvät entistä nopeammin hoitoa vaativiksi sairauksiksi.

Alkoholijuomiin tutustumisen ajankoh- ta saattaa vaihdella juomalajeittain riip- puen eri lajien saatavuudesta. Nuorten kohdalla saatavuuteen vaikuttavat yleiset alkoholijuomien jakelua koskevat määräykset ja erityisesti alkoholijuomien myyntiä ja anniskelua säätelevät ikära- jat.

Kuvioissa 1—6 on esitetty ikä- ja sukupuoliryhmittäin oluen, viinin ja vä- kevien juomien kokeiluiät kumulatiivisi- na prosenttijakautumina vuosina 1973 ja 1979.

Oluen kokeiluikä on kohonnut vuodesta 1973 vuoteen 1979 kahdessa nuorimmassa ikäryhmässä. Vuonna 1973 joka kolmas 14-vuotias tyttö ei ollut kokeillut olutta, vuonna 1979 joka toinen. Pojilla vastaavat osuudet ovat hieman pienemmät, koska poikien oluen kokeiluikä oli kaikissa ikäryhmissä vuonna 1973 noin puoli vuot-

ta tyttöjen keskimääräistä kokeiluikää alhaisempi ja vuonna 1979 noin puolitoista vuotta alhaisempi.

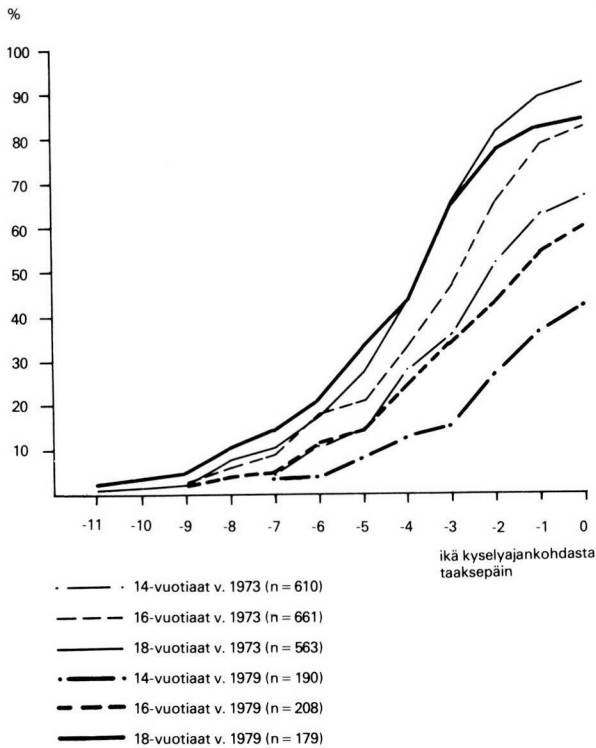
Oluen kokeiluiän muutosta kuvaa hyvin myös se, että tyttöjen parissa 16-vuotiai- den kumulatiivinen prosenttijakautuma on vuonna 1979 jopa alhaisemmalla tasolla kuin 14-vuotiaiden vastaava jakautuma vuonna 1973. Poikien parissa oluen kokei- luikä ei ole kohonnut yhtä paljon, mistä juuri johtuu tyttöjen ja poikien suurempi ero oluen kokeiluikässä vuonna 1979 vuot- teen 1973 verrattuna: 16-vuotiaiden poi- kien kumulatiivinen prosenttijakautuma vuonna 1979 on lähes samalla tasolla kuin 14-vuotiaiden poikien vuonna 1973.

Ikäryhmien väliset erot oluen kokei- luiässä olivat vuonna 1973 huomattavasti pienemmät kuin vuonna 1979. Vuoden 1973 aineiston perusteella olisi lisäksi voitu päätellä, että oluen kokeiluikä oli laskemassa; 18-vuotiaista pojista puolet oli kokeillut olutta 13,5 vuoden iässä, 16-vuotiaista pojista 12,5 vuoden iässä ja 14-vuotiaista pojista 11,5 vuoden iässä. Vastaavaa päätelmää ei voida tehdä vuoden 1979 aineistosta.

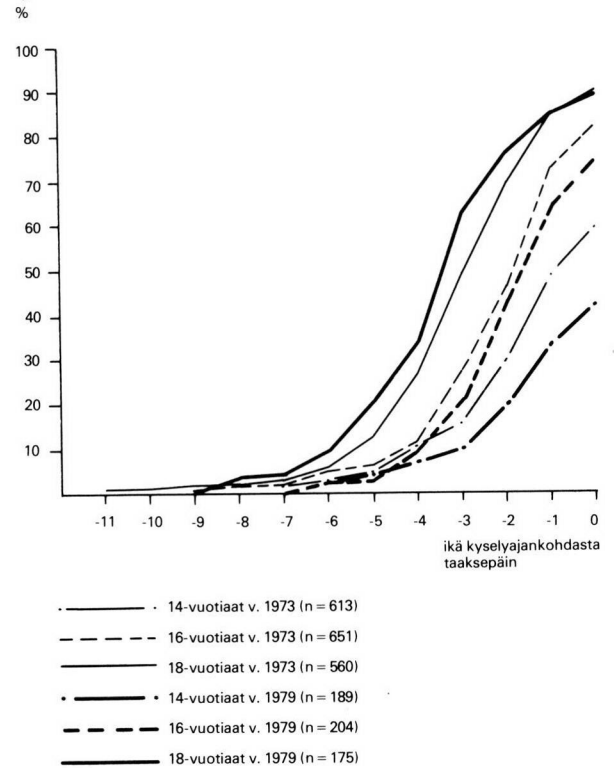
Erityisesti poikien kohdalla 18-vuotiai- den oluen kokeiluikäikäyrien suhde vuosi- na 1973 ja 1979 on kovin toisenlainen kuin vastaava suhde nuorempien ikäryhmien parissa. Vuonna 1973 olivat 18-vuotiaat kokeilleet olutta selvästi myöhemmin kuin 18-vuotiaat vuonna 1979. Näitä kokeiluikäikäyriä verrattaessa on otetta- va huomioon ajankohta, jolloin oluen kokeilu on käynnistynyt. 18-vuotiaat vuonna 1973 olivat aloittaneet oluen kokeilun väkijuomalain aikana. Sen si- jaan 18-vuotiaat vuonna 1979 aloittivat oluen kokeilun uuden alkoholilain ja keskiolutlain ensimmäisinä voimassaolo- vuosina.

Myös viinin kokeiluikä on kohonnut kahdessa nuorimmassa ikäryhmässä, mutta ei kuitenkaan yhtä huomattavasti kuin oluen kokeiluikä. Tyttöjen ja poikien välillä ei kumpanakaan tutkimusajankoh- tana ollut eroa viinin kokeiluikässä. Tyttö- jen keskimääräinen kokeiluikä oli vuonna 1979 lähes sama sekä oluen että viinin

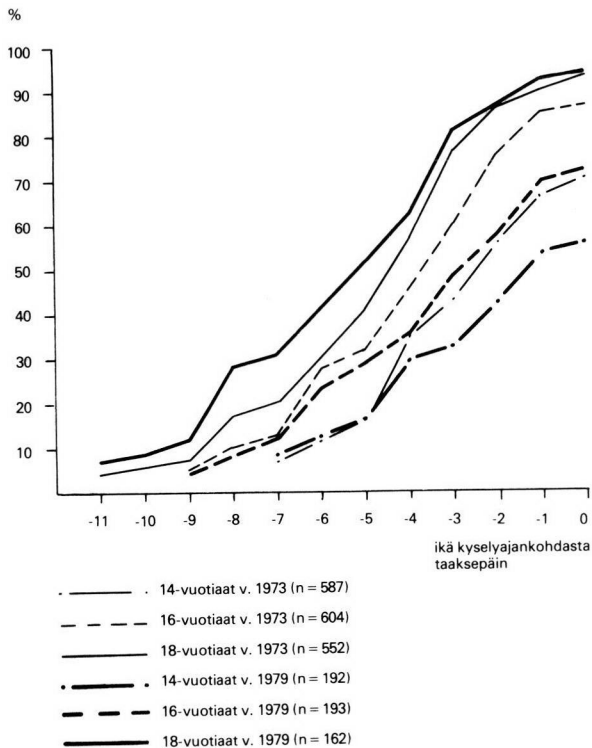
Kuvio 1. Oluen kokeiluiän kumulatiivinen prosenttijakautuma vuosina 1973 ja 1979 ikäryhmittäin, tytöt



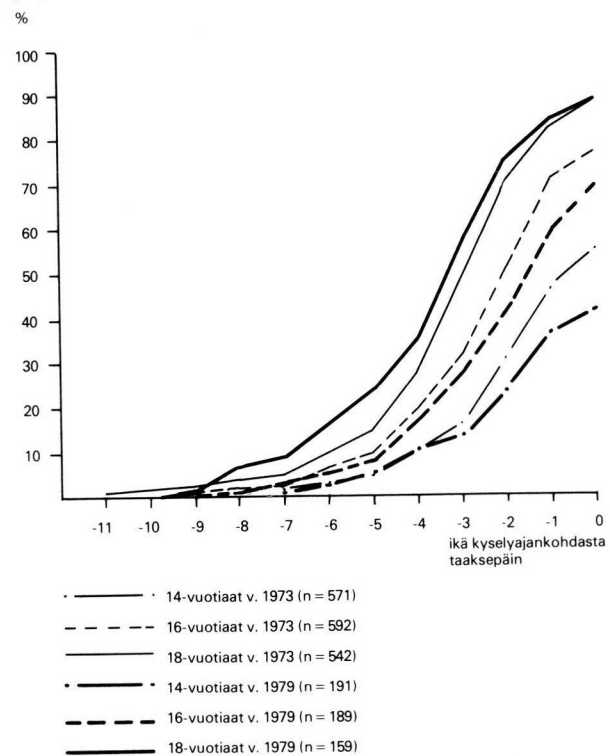
Kuvio 3. Viinien kokeiluiän kumulatiivinen prosenttijakautuma vuosina 1973 ja 1979 ikäryhmittäin, tytöt



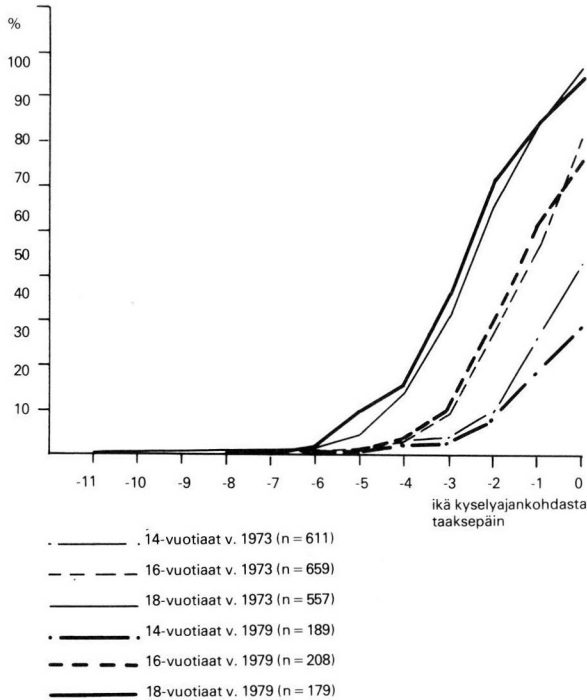
Kuvio 2. Oluen kokeiluiän kumulatiivinen prosenttijakautuma vuosina 1973 ja 1979 ikäryhmittäin, pojat



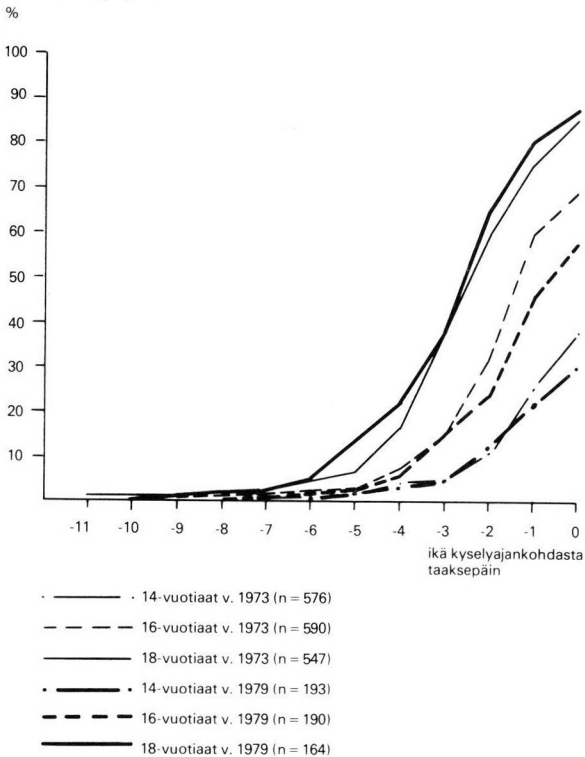
Kuvio 4. Viinien kokeiluiän kumulatiivinen prosenttijakautuma vuosina 1973 ja 1979 ikäryhmittäin, pojat



Kuvio 5. Väkevien juomien kokeiluiän kumulatiivinen prosenttijakautuma vuosina 1973 ja 1979 ikäryhmittäin, tytöt



Kuvio 6. Väkevien juomien kokeiluiän kumulatiivinen prosenttijakautuma vuosina 1973 ja 1979 ikäryhmittäin, pojat



kohdalla, kun taas poikien parissa viinin kokeiluikä oli keskimäärin korkeampi kuin oluen.

Väkevien juomien kokeiluikä on kohonnut vuodesta 1973 vuoteen 1979 ainoastaan 14-vuotiaiden tyttöjen ja 16-vuotiaiden poikien parissa. Tyttöjen ja poikien välillä ei väkevien juomien kokeiluässä ole eroja. Keskimääräinen väkevien alkoholijuomien kokeiluikä on kaikissa ikäryhmissä korkeampi kuin viinin kokeiluikä.

Edellä on yksinkertaisuuden vuoksi selostettu eri juomalajien kokeiluikä ainoastaan vuoden 1979 osalta. Vuosien 1977, 1978 ja 1979 tulokset ovat siinä määrin yhdenmukaiset, että vuoden 1979 tulokset voidaan kokeiluiän osalta yleistää koskemaan koko 1970-luvun loppupuolta.

Eri juomalajien käytön aloitusiät noudattavat edelleen melko tarkasti niiden saatavuudessa olevia eroja: oluen keskimääräinen kokeiluikä on alhaisin ja väkevien juomien korkein.

Alkoholin käytön tiheys

Alkoholin käytön tiheyden arvioimiseksi on käytetty kahta eri mittaustekniikkaa. Ensinnäkin kysyttiin tavanomainen alkoholin käyttötiheys. Sen avulla voitiin sekä arvioida raittiiden osuus nuorten parissa että jakaa nuoret järjestysasteikollisesti osaryhmiin alkoholin käytön keskimääräisen tiheyden mukaan. Toiseksi kartoitettiin alkoholin käyttökerrat neljän viime viikon aikana. Tavoitteena oli saada yksityiskohtaisempia tietoja erityisesti tiheästi juovista nuorista. Lisäksi neljän viime viikon osalta kysyttiin erikseen oluen käyttökerrat, jotta voitaisiin arvioida erityisesti oluen käyttötiheydessä tapahtuvaa kehitystä. Juuri neljän viikon kysymysten käyttö mahdollistaa pitkät poikkileikkausvertailut, koska kysymyksiä on käytetty jo vuoden 1960 yhteispohjoismaisessa nuorisotutkimuksessa sekä vuoden 1973 valtakunnallisessa nuorisotutkimuksessa. Koska keskimääräistä alkoholin käyttötiheyttä koskevan kysy-

myksen on kuitenkin todettu antavan monipuolisemman kuvan nuorten juomistiheydestä varsinkin silloin, kun nuorimmatkin ikäluokat ovat mukana (Nuorten terveystapatutkimus 1979), sitä on käytetty pääasiallisesti kuvaamaan 1970-luvulla tapahtuneita muutoksia.

Taulukossa 2 ovat vähintään kerran kuukaudessa ja vähintään kerran viikossa alkoholia käyttäneiden prosentiosuudet sukupuoli- ja ikäryhmittäin vuosina 1973, 1977, 1978 ja 1979. Vähintään kerran kuukaudessa alkoholia käyttäneiden osuudet ovat vähentyneet huomattavasti 14- ja 16-vuotiaiden parissa vuodesta 1973 vuosikymmenen loppuvuosiin verrattuna. Vähenemistä on tapahtunut sekä tyttöjen että poikien parissa. Sen sijaan 18-vuotiaiden parissa väheneminen on vain oireellista. Ikäryhmien väliset suhteet ovat säilyneet lähes ennallaan. Muutosta luonnehtii hyvin se, että 70-luvun loppupuolella oli 16-vuotiaista vain hieman suurempi osa käyttänyt alkoholia vähintään kerran kuukaudessa kuin 14-vuotiaista vuonna 1973. Vastaavasti 70-luvun loppupuolen 18-vuotiaiden tyttöjen alkoholin käyttötiheys vastasi 16-vuotiaiden tyttöjen käyttötiheyttä vuonna 1973.

Myös vähintään kerran viikossa alkoholia käyttäneiden osuudet ovat vähentyneet samana tarkastelujaksona. Vähenemistä on tapahtunut kaikissa ikäryhmissä.

Tyttöjen ja poikien välillä ei ole ollut eroja vähintään kerran kuukaudessa alkoholia käyttäneiden osuuksissa muissa kuin 18-vuotiaiden ikäryhmässä. Tiheästi alkoholia käyttäneitä poikia on sen sijaan ollut tyttöjä runsaammin jo 16-vuotiaiden ikäluokassa. Vuoden 1979 luvut jopa viittaavat siihen, että 18-vuotiaiden poikien parissa tiheästi juovien osuus olisi laskenut tyttöjen tasolle. On kuitenkin mahdollista, että yksityiskohtaisempien analyysien jälkeen tämä tulos osoittautuu näennäiseksi.

Missä määrin alkoholin käyttötiheys sitten on muuttunut nuorten parissa vuoden 1960 jälkeen? Seuraavassa asetel-

Taulukko 2. Vähintään kerran kuukaudessa ja vähintään kerran viikossa alkoholia käyttäneet sukupuoli- ja ikäryhmittäin vuosina 1973, 1977, 1978 ja 1979, %¹

	vähintään kerran kuukaudessa alkoholia käyttäneet					
	14-vuotiaat		16-vuotiaat		18-vuotiaat	
	tytöt %	pojat %	tytöt %	pojat %	tytöt %	pojat %
1973	33	31	56	60	68	78
1977	24	18	42	44	60	72
1978	23	18	—	—	—	—
1979	13	17	35	40	59	71

	vähintään kerran viikossa alkoholia käyttäneet					
	14-vuotiaat		16-vuotiaat		18-vuotiaat	
	tytöt %	pojat %	tytöt %	pojat %	tytöt %	pojat %
1973	11	10	19	32	32	49
1977	7	4	10	16	23	32
1978	5	3	—	—	—	—
1979	2	3	7	15	22	25

¹l:nt samat kuin taulukossa 1.

massa ovat vuosilta 1960, 1973, 1977 ja 1979 niiden 18-vuotiaiden poikien prosenttiosuudet, jotka neljän viime viikon aikana eivät ole lainkaan käyttäneet alkoholia ja jotka ovat käyttäneet alkoholia vähintään viisi kertaa:

	ei lainkaan neljän viime viikon aikana		vähintään viisi kertaa neljän viime viikon aikana	
	koko maan pojat %	helsinki-läis-pojat %	koko maan pojat %	helsinki-läis-pojat %
1960		59		3
1973	21	14	33	50
1977	27		24	
1979	34		14	

Joskin niiden poikien osuus, jotka eivät neljän viime viikon aikana ole lainkaan

käyttäneet alkoholia, on lisääntynyt huomattavasti 70-luvun loppupuolella, ei tilanne silti ole palautunut vuoden 1960 tasolle; neljän viime viikon aikana oli 18-vuotiaista pojista ollut raittiina vuonna 1960 runsas puolet, vuonna 1979 yksi kolmasosa. Kun lisäksi vuoden 1960 luku kuvaa pääkaupunkilaispoikia, joiden parissa raittius on huomattavasti harvinaisempaa kuin koko maassa keskimäärin, voidaan arvioida, että vuoden 1960 vertailulukuna pitäisi käyttää pikemminkin vähintään kahta kolmasosaa. Tällöin neljän viikon aikana alkoholia käyttäneiden 18-vuotiaiden poikien määrä olisi 70-luvun lopussa kaksinkertainen 60-luvun alkuun verrattuna.

Mikäli tiheästi juovien poikien osuutta korjataan vuoden 1960 osalta samoin kuin edellä, voidaan tiheästi alkoholia käyttäviä 18-vuotiaita poikia arvioida olleen vuonna 1979 noin seitsenkertainen määrä vuoteen 1960 verrattuna.

Taulukossa 3 ovat vähintään kerran neljän viime viikon aikana olutta käyttäneiden prosentiosuudet sukupuoli- ja ikäryhmittäin vuosina 1973, 1977, 1978 ja 1979. Oluen käyttötiheys on vähentynyt kaikissa ikäryhmissä vuodesta 1973 loppupuolelle 1970-lukua tultaessa. Vähäisintä muutos näyttää olleen 18-vuotiaiden poikien parissa.

Oluen käyttötiheydessä ovat ikäryhmien väliset suhteet säilyneet tarkastelukaudella ennallaan. Lisäksi ne näyttävät olevan samanlaiset kuin keskimääräisessä alkoholin käyttötiheydessä; oluen käyttötiheys lisääntyy siirryttäessä nuorimmista ikäryhmistä vanhimpiin. Poikien oluen käyttötiheys on suurempi kuin tyttöjen jo 16-vuotiaiden ikäryhmässä ja lisääntyy siirryttäessä 18-vuotiaiden ikäryhmään.

Muutoksen paikallistaminen sosiaalidemografisiin osaryhmiin

Nuorten alkoholin käytössä tapahtuneita muutoksia on edellä tarkasteltu ikä- ja sukupuoliryhmittäin. Nuoret eivät kuitenkaan ole yhtenäinen ryhmä, vaan

Taulukko 3. Olutta vähintään kerran neljän viime viikon aikana käyttäneet sukupuoli- ja ikäryhmittäin vuosina 1973, 1977, 1978 ja 1979, %

	14-vuotiaat		16-vuotiaat		18-vuotiaat	
	tytöt %	pojat %	tytöt %	pojat %	tytöt %	pojat %
1973	18	18	23	37	46	55
1977	10	11	19	25	33	49
1978	11	8	—	—	—	—
1979	1	4	12	26	28	43
	n	n	n	n	n	n
1973	541	524	609	556	542	521
1977	367	345	347	385	329	348
1978	340	333	—	—	—	—
1979	190	198	209	196	178	163

joukko toisistaan erottuvia ryhmiä, joiden elämäntilanne määräytyy ulkoisten elämänolosuhteiden perusteella. Tällaisina ulkoisten elämänolosuhteiden määreinä voidaan haastattelu- ja kyselytutkimuksissa käyttää vanhempien sosiaalista asemaa, asuinpaikan laatua, asuinpaikan maantieteellistä sijaintia sekä nuoren sijoittumista koulujärjestelmän eri osalohkoihin.

Suurimmat muutokset nuorten alkoholin käytössä vuodesta 1973 loppupuolelle 1970-lukua tapahtuivat raittiiden osuudessa, oluen kokeiluiässä sekä tiheästi juovien nuorten osuudessa. Seuraavaksi tarkastellaan, missä määrin nämä muutokset ovat paikallistettavissa nuorten eri osaryhmiin. Onko muutos koskettanut kaikkia nuorten osaryhmiä vai selittyykö koko nuorten ryhmän muutos yhdessä tai useammassa osaryhmässä tapahtuneella muutoksella?

Taulukossa 4 ovat raittiiden osuudet 14-vuotiaiden parissa isän ammatin mukaan. Raittiiden osuudet ovat lisääntyneet niin alempien toimihenkilöiden, maanviljelijöiden kuin työntekijöiden perheiden nuorten parissa. Tapahtunutta muutosta ei siis voida paikallistaa isän ammattiaseman mukaan yhteen tai kah-

Taulukko 4. Raittiiden osuus 14-vuotiaiden parissa isän ammatin mukaan vuosina 1973, 1977, 1978 ja 1979, %

	tytöt						pojat					
	alemmat toimihenkilöt		työntekijät		maanviljelijät		alemmat toimihenkilöt		työntekijät		maanviljelijät	
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
1973	25	134	22	241	38	145	20	115	28	237	37	127
1977	52	81	43	177	47	64	46	87	51	152	54	58
1978	38	66	47	157	57	60	55	67	53	156	56	48
1979	44	79	51	144	59	63	45	53	52	94	63	30

Taulukko 5. Olutta kokeilleiden osuus 14-vuotiaiden parissa isän ammatin mukaan vuosina 1973, 1977, 1978 ja 1979, %

	tytöt						pojat					
	alemmat toimihenkilöt		työntekijät		maanviljelijät		alemmat toimihenkilöt		työntekijät		maanviljelijät	
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
1973	71	130	60	82	55	141	77	111	71	235	61	159
1977	48	80	53	175	41	64	66	85	54	150	48	59
1978	59	66	45	157	31	58	46	68	49	155	44	46
1979	53	55	41	73	35	34	75	52	78	92	70	28

teen osaryhmään. Maanviljelijäperheiden nuorista on edelleen suurempi osa raittiina kuin alempien toimihenkilöiden ja työntekijöiden lapsista. Tarkasteltaessa raittiiden osuuksien kehitystä asuinpaikan laadun mukaan (isot kaupungit, keskisuuret kaupungit, pienet kaupungit, maaseutu) on tulos sama: muutos on tapahtunut kaikissa osaryhmissä. Vastavaan tulokseen tullaan myös, kun tarkastellaan raittiiden osuuksien muutoksia asuinpaikan maantieteellisen sijainnin mukaan (Etelä-, Lounais-, Keski- ja Länsi-, Itä- sekä Pohjois-Suomi).

Taulukossa 5 ovat olutta kokeilleiden prosentiosuudet 14-vuotiaiden parissa isän ammatin mukaan. Olutta kokeilleiden osuudet ovat vähentyneet kaikkien ammattiryhmien lasten parissa. Tytöistä olutta kokeilleita on edelleen eniten alempien toimihenkilöiden lasten parissa ja vähiten maanviljelijöiden lasten parissa, poikien kohdalla eri ammattiryhmien lasten erot ovat tasoittuneet 1970-luvun loppupuolella. Olutta kokeilleiden osuu-

det ovat lisäksi 14-vuotiaiden parissa vähentyneet riippumatta asuinpaikan laadusta ja maantieteellisestä sijainnista. Eryteisesti pojilla eri asuinpaikkaryhmien väliset erot ovat tasoittuneet.

Taulukoissa 6—8 ovat viikottain alkoholia käyttävien osuudet isän ammatin, asuinpaikan laadun ja koulunkäynnin mukaan vuosina 1973 ja 1977. Tiheästi alkoholia käyttävien 18-vuotiaiden osuudet ovat vähentyneet kaikissa osaryhmissä. Muutosta ei siis voida paikallistaa sen enempää isän sosiaaliseen asemaan, asuinpaikan laatuun kuin koulunkäyntiin liittyväksi. Todettakoon, että tyttöjen osalta tiheästi juovien osuudet ovat tasoittuneet eri ammattiryhmien välillä ja sekä tyttöjen että poikien osalta asuinpaikkaryhmien välillä ja koulutusstatusryhmien välillä. Tiheästi alkoholia käyttäviä oli vielä vuonna 1973 lukiolaistyttöjen parissa ja vastaavasti muussa koulussa kuin lukiossa olevien poikien parissa vähiten, kun taas vuonna 1977 ei enää ole havaittavissa eroja eri ryhmien välillä.

Taulukko 6. Viikottain alkoholia käyttävien osuus 18-vuotiaiden parissa isän ammatin mukaan vuosina 1973 ja 1977, %

	tytöt						pojat					
	alemmat toimihenkilöt		työntekijät		maanviljelijät		alemmat toimihenkilöt		työntekijät		maanviljelijät	
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
1973	44	101	33	214	23	133	43	114	53	189	43	131
1977	19	76	22	140	19	82	41	73	32	149	19	73

Taulukko 7. Viikottain alkoholia käyttävien osuus 18-vuotiaiden parissa asuinpaikan mukaan vuosina 1973 ja 1977, %

	tytöt				pojat			
	isot kaupungit	keskisuuret kaupungit	pienet kaupungit	maa-seutu	isot kaupungit	keskisuuret kaupungit	pienet kaupungit	maa-seutu
	%	%	%	%	%	%	%	%
1973	36	41	25	28	59	49	46	45
1977	30	25	17	20	41	33	27	30
	n	n	n	n	n	n	n	n
1973	109	120	60	275	113	114	54	264
1977	77	64	42	145	64	85	48	146

Taulukko 8. Viikottain alkoholia käyttävien osuus 18-vuotiaiden parissa koulunkäynnin mukaan vuosina 1973 ja 1977, %

	tytöt						pojat					
	lukio		muu koulu		ei koulussa		lukio		muu koulu		ei koulussa	
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
1973	26	198	31	106	35	244	48	157	42	106	51	269
1977	20	125	25	52	24	137	30	106	32	80	33	152

Keskustelua

Helsinkiläispoikien alkoholin käyttö lisääntyi huomattavasti vuodesta 1960 vuoteen 1973. Muutos oli sekä dramaattinen että hälyttävä. Sen sijaan 1970-luvun kuluessa nuorten alkoholin käyttö on vähentynyt. Kehitys näyttää kulkevan myönteiseen suuntaan. Voidaanko siis

puhua kokonaan uudesta käännteestä nuorten alkoholin käytössä?

Kun taustaksi otetaan alkoholiolojemme yleinen kehitys 1960- ja 1970-luvulla, eivät nuorison alkoholin käytössä havaitut muutokset ole täysin odottamattomia. Vuoteen 1974 asti jatkuneen kasvukauden jälkeen alkoholin kokonaiskulutus on pysynyt lähes ennallaan ja osoittanut jopa

vähenevän oireita. Myös haittaosoittimet kertovat alkoholiolojemme kehityksen olevan 1970-luvun jälkipuoliskolla selvästi myönteisemmän kuin uuden alkoholilain ja keskiolutlain ensimmäisinä voimassaolovuosina (Österberg 1979). Alkoholipoliittisen mielipideilmaston liberalisoituminen päättyi 1960- ja 1970-luvun taitteessa, ja 1970-luvun kuluessa alkoholipoliittinen mielipideilmasto on selvästi kiristynyt (Mäkelä 1976).

Tarkasteltaessa nuorten alkoholin käytön muutoksia kahden viime vuosikymmenen aikana on myös muistettava, että 1970-luvun lopun nuoret ovat sekä fyysisesti että psyykkisesti kypsyneet nuorempina kuin 1960-luvun alun nuoret (ks. esim. Sievers & al. 1974). Ikäryhmätarkasteluissa tämä merkitsee esimerkiksi sitä, että tämän päivän 14-vuotiaat eivät ole suoraan verrattavissa 60-luvun alun 14-vuotiaisiin, jotka olivat fyysisesti ja sosiaalisesti kehittymättömämpiä ja joille sen vuoksi aikuistumisen ulkoiset merkit eivät olleet samalla tavoin tavoittelemisen arvoisia kuin 14-vuotiaille kaksikymmentä vuotta myöhemmin. Koska alkoholin käytöllä on huomattava symboliarvo aikuistumiskehityksessä, on nuorten aikaisempi fyysinen ja psyykinen kehitys osaltaan selittämässä sitä, miksi nykypäivän nuoret käyttävät alkoholia yleisemmin kuin 1960-luvun alun nuoret. Tästä lähtökohdasta ei kuitenkaan voida ymmärtää sitä, että nuorten alkoholin käyttö on vähentynyt viime vuosina.

On mahdollista, että 70-luvun kehitykseen ovat vaikuttaneet nuorten sosiaalisessa asemassa tapahtuneet muutokset, jotka ovat yhteydessä taloudellisen kasvun selvään hidastumiseen ja työttömyyden voimakkaaseen lisääntymiseen. Mutta voisiko nuorten alkoholin käytön väheneminen olla vain seuraus nuorten vähentyneistä taloudellisista mahdollisuuksista hankkia alkoholijuomia ja aikuistumisen symboleja.

Alkoholiolojemme merkittävin muutos lähimenneisyydessä oli uuden alkoholilain voimaantulo vuoden 1969 alussa. Nuorille se merkitsi alkoholin ostoikära-

jan alenemista väkevien juomien osalta vuodella, mietojen juomien osalta kolmella vuodella sekä alkoholijuomien saatavuuden paranemista jakeluverkoston huomattavan laajenemisen ansiosta. Voidaan kysyä, missä määrin tämä alkoholin saatavuuden helpottumisen kohokohta, sitä edeltänyt alkoholipoliittisen mielipideilmaston selvä liberalisoituminen ja sitä seurannut alkoholin kulutuksen voimakkaan kasvun kausi ovat vaikuttaneet erityisesti niihin nuoriin, jotka tuolloin olivat tutustumassa alkoholijuomiin ja ratkaisemassa suhtautumistaan alkoholin käyttöön?

Viitteitä tämänsuuntaisesta sukupolvi- tai kohorttivaikutuksesta saatiin tarkastelemalla oluen kokeiluikiä; vuoden 1973 aineiston perusteella oluen kokeiluikä näytti olevan laskemassa siirryttäessä vanhemmista ikäryhmistä nuorempiin. Vastaavaa kehitystä ei ole havaittavissa 1970-luvun loppupuolella. Edelleen vuoden 1969 liberalisoinnin erityisvaikutus tarjoaisi oivallisen selityksen 18-vuotiaiden kokeiluikiä koskevien käyrien suhteille. Liberalisoinnin erityisvaikutushan tekisi ymmärrettäväksi sen, että 18-vuotiaat vuonna 1973 ovat tutustuneet alkoholiin vanhempina kuin 18-vuotiaat vuonna 1979, vaikka nuorimpien ikäluokkien kohdalla kokeiluikä ovatkin vähentyneet vuodesta 1973 vuoteen 1979. Mikäli kohorttivaikutuksesta todellakin on kyse, on ilmeistä, että se ei ajoitu välittömästi uuden alkoholilain voimaantumisajankohtaan, vaan sitä seuranneeseen alkoholin kulutuksen voimakkaan kasvun aikaan. Tällöin kohorttivaikutukselle vaihtoehtoinen tai sitä täydentävä selitys olisi taloudellisessa tilanteessa tapahtunut muutos 1970-luvulla.

Menetelmäkirjallisuudessa on vahvasti korostettu sekä trendi- että kohorttitul- kintojen ongelmallisuutta ja varoitettu yksinkertaistetuista kausaalitulkinnoista (Glenn & Frisbie 1977; Riley 1973). Riippumatta siitä, mikä selitysmalli valitaan, voidaan todeta, että erityisesti 14- ja 16-vuotiaiden alkoholin käyttö oli vähäisempää 1970-luvun lopussa kuin vuonna

1973. Tältä osin alkoholiolojen voidaan myös sanoa kehittyneen myönteiseen suuntaan. Toisaalta alkoholin käytön väheneminen nuorison parissa ei välttämättä ole trendinomaista. Se saattaa hyvin perustua erityiseen kohorttivaikutukseen. Siksi ei ole syytä odottaa, että alkoholin käyttö tulevaisuudessa jatkuvasti vähenisi nuorison keskuudessa. Niin toki saattaa käydä, varsinkin jos sen tavoittelemiseksi tehdään työtä. Toisaalta kohorttivaikutuksen olemassaolo merkitsee sitä, ettei myöskään nuorison alkoholin käytön yleistymisen 1980-luvulla olisi erityinen yllätys.

Kirjallisuus

Ahlström-Laakso, Salme: Nuorison juomatapojen muuttuminen. *Alkoholikysymys* 43 (3): 67—83, 1975

Bruun, Kettil & Hauge, Ragnar: Drinking habits among Northern youth. Helsinki 1963

Glenn, Norval D. & Frisbie, Parker W.: Trend studies with survey sample and census data. *Annual Review of Sociology* 3: 79—104, 1977

Mäkelä, Klaus: Juomiskertojen useus nautittujen juomien ja määrän mukaan

ennen ja jälkeen lainuudistuksen. *Alkoholipoliitikka* 35 (5): 3—12, 1970

Mäkelä, Klaus: Väestön alkoholinkäyttö vuosina 1968, 1969 ja 1972. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste no 63, 1973

Mäkelä, Klaus: Alkoholipoliittisen mielipideilmaston vaihtelut Suomessa 1960- ja 70-luvulla. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste no 98, 1976

Nuorten terveystapatutkimus. Käsikirjoitus. Tullaan julkaisemaan Tampereen yliopiston kansanterveystieteen julkaisusarjassa

Riley, M. W.: Aging and cohort succession: interpretations and misinterpretations. *Public Opinion Quarterly* 37(1): 35—49, 1973

Sievers, Kai, Koskelainen, Osmo & Leppo, Kimmo: Suomalaisten sukupuolielämä. Porvoo 1974

Simpura, Jussi: Suomalaisten juomatavat vuosina 1969 ja 1976. Kulutetut alkoholimäärät ja alkoholin ongelmakäyttö. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste no 114, 1978

Österberg, Esa: Ovatko alkoholihaitat lisääntymässä Suomessa? *Duodecim* 95 (7): 344—346, 1979.

English summary

Salme Ahlström: Nuorten juomatapojen kehityspiirteitä (Trends in drinking habits among Finnish youth from the beginning of the 1960s to the late 1970s)

This article describes the trends in the use of alcohol among youth emerging during the last two decades and preliminarily examines alternative analytical models constructed on the basis of current data. The material consists of the interviews from a joint Nordic study with boys in the capital cities in 1960, the questionnaire intended for Helsinki boys and the youth in the whole country in 1973 and the questionnaires for the study of the health habits of youth, also intended for youth nationwide, in 1977, 1978 and 1979.

Changes occurring in young persons' use of alcohol are separately examined against the backdrop of abstinence, the age at which familiarity with alcohol first occurs and the frequency of alcohol consumption. The share of abstainers, the age at which drinking beer is experimented with and the share of frequent drinkers were examined in respect to the external aspects of young persons' living conditions in order to localize the changes taken place. The social status of parents, the quality and geographical location of the place of residence and the positioning of youth in the different subareas of the educational system were used to define the external aspects of living conditions.

The article finally discusses the changes occurring in the use of alcohol among youth compared with the

general trend for Finnish alcohol conditions in the 1960s and 1970s, the physical and mental development of youth and changes in the social status of youth, and particularly deals with the

cohort effect on the use of alcohol by youth in the period following the liberalization of legislation on alcohol.

Alkoholipolitiikka Vol. 44: 111—122, 1979